

VERS UN ENVELLIMENT INTEL·LIGENT

Vers un envelliment intel·ligent

Francesc Joan Andreu Alcina

Resum

El següent escrit mostra els aspectes fonamentals del que es coneix com a intel·ligència espiritual, metafísica o existencial. La idea nuclear és prendre consciència que el desenvolupament integral i harmònic de la persona està directament relacionat amb la intel·ligència espiritual. A partir d'aquesta constatació, es fa una breu immersió en els aspectes o dimensions més propis de les persones grans per tal que siguin capaces de viure aquesta etapa de la vida de manera plena i satisfactòria. Ho anomenem envelliment intel·ligent.

Resumen

El escrito que presentamos a continuación presenta los aspectos fundamentales de lo que se conoce como inteligencia espiritual, metafísica o existencial. La idea central es tomar consciencia de que el desarrollo integral y armónico de la persona está directamente relacionado con la inteligencia espiritual. A partir de esta constatación, se hace una breve inmersión en aquellos aspectos o dimensiones más característicos de las personas mayores que las hace capaces de vivir esta etapa de su vida de manera plena y satisfactoria. Esto es lo que entendemos por envejecimiento inteligente.

1. Introducció

Si una conclusió ha quedat clara en els darrers decennis, és la complexitat i riquesa de la intel·ligència humana. A partir d'aquesta constatació, és ineludible la referència al mapa de les intel·ligències múltiples de Howard Gardner i de la teoria de la intel·ligència emocional de Daniel Goleman. A partir de llurs aportacions cal parlar d'una pluralitat de dimensions que, de manera sistemàtica, estructural o holística, fan possible el desplegament de la intel·ligència humana. En un intent d'englobar les anteriors aportacions i d'incorporar altres dimensions oblidades pels autors anteriors, s'ha anat introduint el concepte d'intel·ligència espiritual.

Entre aquestes múltiples dimensions que no s'havien tingut suficientment en compte, s'han d'incloure tot un ventall d'aspectes irrenunciables si es vol parlar d'una vida en plenitud. Es tracta d'aspectes, com ara la recerca del sentit de l'existència, la capacitat d'elaborar projectes de vida, la capacitat d'interpretar símbols i derivar determinats valors a partir d'aquestes hermenèutiques simbòliques. Aquesta dimensió intel·ligent requereix ser exercitada i aprofundida per tal que vagi consolidant la maduració progressiva i pugui desplegar el potencial que duu incorporada.

L'elaboració de valors, el diàleg integrador de les diferències, el reconeixement de la dignitat de la persona, la descoberta del caràcter sapiencial del coneixement, la contemplació integral de la realitat, la meditació reflexiva, l'astorament vers l'existència, l'experiència oceànica i, fins i tot, l'exercici físic són diferents aspectes que fan possible el desenvolupament de la dimensió espiritual de la intel·ligència humana.

Aleshores, una primera reflexió que es farà en les pàgines següents és elaborar una aproximació a les implicacions antropològiques de la comprensió adequada de la intel·ligència espiritual entesa com un dels constitutius de la persona humana. Per tant, no es pot parlar de persona humana sense apel·lar a la seva dimensió espiritual. El procés de personalització (d'humanització, si es prefereix) està directament relacionat amb la capacitat de desplegament de la intel·ligència de la persona i, en concret, de la capacitat de desplegament dels diferents aspectes que impliquen la dimensió espiritual de la dita intel·ligència.

A partir d'aquest rerefons, intentarem posar de manifest alguns aspectes propis i peculiars de la intel·ligència espiritual característica de l'etapa de la vida en què l'experiència del límit i la finitud adquireixen un lloc preeminent i es beslluma l'horitzó del seu final.

2. Intel·ligència espiritual, existencial o transcendent

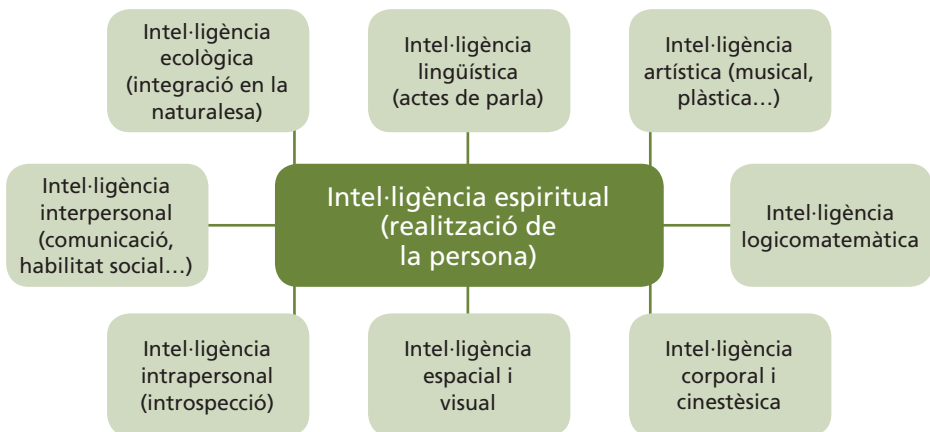
La primera idea que ha de quedar clara és la connexió entre la intel·ligència espiritual, la humanització i la construcció integral i ètica de la persona. La possibilitat que tota persona té de viure una vida realitzada implica una integració simbòlica de les experiències que va afrontant al llarg de la seva existència. La presa de consciència de què implica haver nascut, de què implica haver de morir, el pas del temps i les seves implicacions, el sofriment propi i aliè, el goig i l'esperança, la vivència del límit, la contemplació de la bellesa i de la lletjor, la cerca i el descobriment d'estímuls i valors que ens donin la força suficient per seguir endavant malgrat el cansament o la frustració... Totes aquestes experiències, viscudes de manera fragmentària, reclamen un centre unificador que les connecti i cohesioni. Davant aquesta pluralitat de fets, de circumstàncies, de vivències es beslluma la possibilitat de comprendre la nostra vida en un context més ampli i significatiu que cohesioni i doni sentit a tot el que ens passa, ens ha passat i ens passarà. Precisament, la instància que fa possible tota aquesta vivència comprensiva i portadora de sentit d'això que ens presenta la vida és la intel·ligència espiritual. En definitiva, ni la intel·ligència lògica i matemàtica (bàsicament analítica) ni la intel·ligència emocional són suficients per explicar els anhels tan complexos i les exigències de sentit de la persona humana. Cal apel·lar a un centre intel·ligent unificador que coordini i faci possible ampliar les perspectives i dimensions de la intel·ligència humana que atorguin un sentit global proporcionant valor i dignitat al que som i al que fem.

A continuació, inspirats en les aportacions sistemàtiques de F. Torralba (2010), presentarem uns esquemes que ens permetran visualitzar les dimensions i els aspectes fonamentals del que anomenem intel·ligència espiritual.

Una vegada feta aquesta presentació, encetarem un nou apartat per tal d'aprofundir en algunes de les dimensions característiques pròpies de l'envelliment i de les persones que afronten la seva darrera etapa de la vida.

a) Les principals dimensions de la intel·ligència espiritual

En l'esquema següent es pot observar de manera molt gràfica quines són les principals dimensions de la intel·ligència espiritual. El procés de personalització que els humans anem elaborant durant la nostra vida és una funció directa de com anem gestionant i integrant de manera coordinada totes aquestes dimensions:

De l'observació de l'esquema anterior es poden destacar els aspectes o dimensions següents:

- **Dimensions de la intel·ligència espiritual:**

1. La recerca del sentit i del significat de tot el que experiment, visc i anhel.
2. Les preguntes últimes, fonamentals o substancials: per què sóc al món?, quin sentit té la meua existència?, què puc esperar després de la meua mort?, quin sentit té el món i la història?, per què hem de sofrir?, per què hem de lluitar?, i com puc donar (o trobar) sentit a la meua vida?

3. Capacitat de distanciament que permet assolir una visió crítica de la realitat, de la realitat dels altres i de la meua pròpia realitat.
4. L'autotranscendència. La llibertat constitutiva de la persona faculta l'home a apropiarse de la seva pròpia realitat transcendint els assoliments sempre provisionals que va fent al llarg de la seva vida. (Andreu, 2006: 101-118).
5. L'astorament o la capacitat de sorpresa i d'admiració enfront de la vida, de l'existència i de la realitat.
6. El coneixement d'un mateix i la intel·ligència intrapersonal. A partir d'aquestes dimensions es pot anar construint i entenent la identitat de la persona. En aquest sentit, «el procés d'humanització de la persona l'allibera tant dels seus condicionaments externs com dels interns, sense deixar-la caure dins un llibertinatge autodestructiu posant en marxa un camí vers la realització de la seva identitat». (Andreu, 2015: 606).
7. La capacitat de valorar. La capacitat valorativa, la qual configura la persona en subjecte ètic, és pròpia dels éssers humans.
8. El goig estètic.
9. La descoberta i la vivència del misteri. En aquest àmbit, la paraula misteri no és el mateix que un enigma. Un enigma és quelcom que ara no es coneix però que és susceptible de ser conegut en un futur (a través de nous descobriments, per acumulació de dades...). En canvi, el misteri és la dimensió internament incognoscible de la realitat. El misteri, doncs, pertany a un àmbit distint. La intel·ligència espiritual ensopega amb el límit d'un abisme insondable de tot el que l'envolta i de tot el que constitueix la persona com a tal.
10. La recerca d'una saviesa. La saviesa esdevé quan la persona humana experimenta un trànsit del coneixement científic i especulatiu a la vivència del bé inscrit en el ser de les coses que l'envolten.
11. El sentiment de pertinença al Tot (sentiment oceànic...) i la superació de la dualitat. A través d'aquesta experiència, la persona se sent integrada en la realitat. Per tant, el coneixement sapiencial de la realitat possibilita el desvetllament progressiu de la persona humana que experimenta aquest coneixement. Aquesta experiència tan sols s'explicita quan prenem consciència que tota persona humana és una imatge de la realitat entesa globalment, entesa com un tot.
12. El poder del símbol i de les creacions simbòliques. La pretensió del llenguatge i de les creacions simbòliques és assolir un coneixement amorós de la realitat integral i,

per això mateix, intenta posar la persona en contacte vivencial amb aquesta realitat. Per tant, el coneixement simbòlic exigeix un coneixement participatiu entre el subjecte que coneix i la realitat coneguda. En definitiva, el llenguatge simbòlic és una «introducció» o un «fer entrar dedins» que duu el que es diu a l'interior de l'oient i el transforma com a persona. (Andreu, 2015: 608).

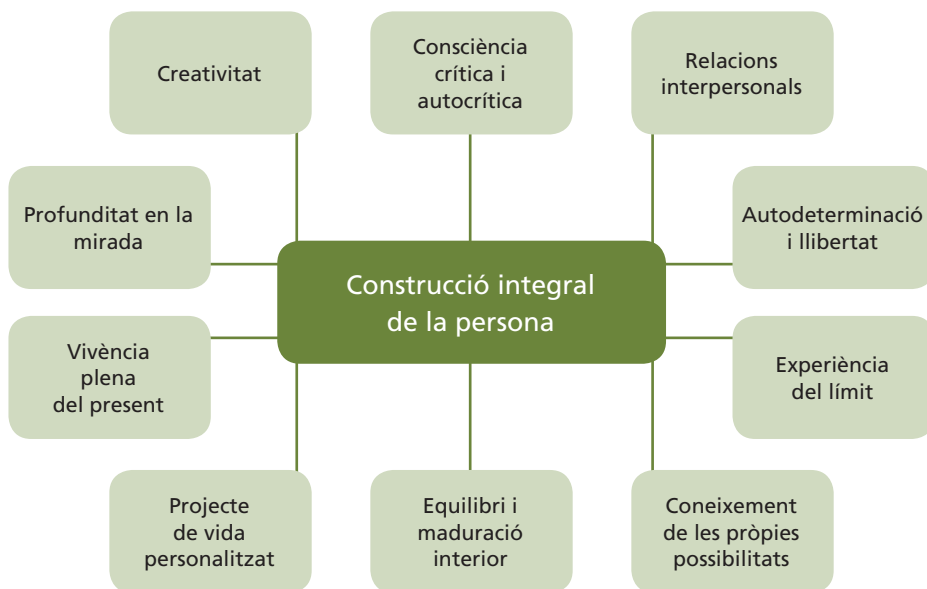
13. La crida interior (la veu de la consciència).
 14. L'elaboració dels ideals de vida (capacitat de dissenyar un projecte existencial personalitzat obert a la dimensió social i a les relacions interpersonals).
 15. L'experiència d'estar relligat a la realitat.
 16. La ironia i l'humor.
- **El cultiu (el desplegament) de la intel·ligència espiritual:**

La posada en marxa de les dimensions de la intel·ligència espiritual requereix la pràctica i el cultiu de determinats aspectes que estan a l'abast de tota persona. A través del desplegament de totes aquestes dimensions, la persona humana pot anar assolint un procés de realització personal que actualitzi la dignitat que en fa possible la maduració. Quins són, doncs, aquests aspectes que dinamitzen de manera concreta el desenvolupament i la maduració de la persona?

1. La recerca i la pràctica de la soledat.
2. La recerca i la pràctica del silenci i la pràctica de la meditació.
3. La contemplació.
4. Exercitar una reflexió filosòfica dirigida a la saviesa.
5. La dimensió espiritual de l'art (gaudir de l'art).
6. El diàleg constitutiu d'un mateix i dels altres.
7. L'exercici físic i la cura de la pròpia corporalitat.
8. El no fer res.
9. L'experiència de la fragilitat, del límit i del sofriment.
10. La intercomunicació solidària amb els altres.

- **La construcció integral de la persona com a resultat del desplegament de la intel·ligència espiritual:**
 1. La riquesa interior: la creativitat.
 2. Profunditat en la mirada.
 3. Consciència crítica i autocrítica.
 4. Relacions interpersonals de qualitat: transparència, receptivitat, capacitat de sacrifici i entrega (lògica de la donació interpersonal).
 5. L'autodeterminació des de la llibertat.
 6. El sentit i l'experiència dels límits com a oportunitats de creixement personal.
 7. El coneixement dels propis límits i possibilitats.
 8. Equilibri interior.
 9. L'existència com a projecte de vida personalitzat.
 10. Vivència plena del present (de l'ara): l'instant com a anticipació de l'eternitat.

Tots aquests aspectes es poden sistematitzar en el gràfic següent:

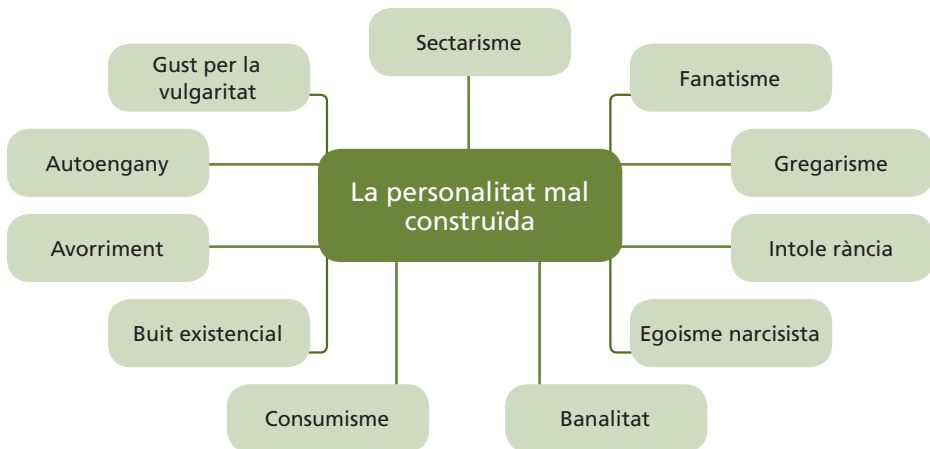
b) Els símptomes de l'atròfia de la intel·ligència espiritual en la persona i la paràlisi vital

Fins ara hem vist les dimensions que unifiquen i fan possible el desenvolupament integral de la persona humana. Ara farem una aturada breu en les actituds que mostren un bloqueig de la intel·ligència espiritual que té com a principal conseqüència una paràlisi vital de la persona. Estam, doncs, davant el que podem anomenar una personalitat mal construïda incapaç de desenvolupar el grau de potencialitat humana que duu incorporada.

Quines són, doncs, aquestes actituds?

1. El sectarisme.
2. El fanatisme.
3. El gregarisme.
4. La intolerància.
5. L'egoisme narcisista.
6. La banalitat.
7. El consumisme.
8. El buit existencial.
9. L'avorriment.
10. L'autoengany.
11. El gust per la vulgaritat.

Una vegada més, recollim en un gràfic tots els aspectes que hem apuntat en un intent de sistematitzar el que acabem de dir:

3. Les principals dimensions que fan possible un envelliment intel·ligent

Ha arribat el moment de focalitzar tot el que hem dit fins ara en la qüestió que ens preocupa: l'envelliment intel·ligent.

La idea nuclear que volem destacar és que la vivència intel·ligent de l'envelliment consisteix a viure aquesta etapa de la vida com un període més de creixement personal. Certament, en aquesta etapa hi ha alguns aspectes de la vida que emergeixen de manera destacada.

Les dimensions de la fragilitat i el límit, les experiències associades al sofriment físic i a la malaltia esdevenen elements la presència dels quals pot ocupar un primer ordre. D'altra banda, un altre aspecte que no es pot oblidar és l'horitzó de la mort com a punt final d'un projecte existencial que s'ha anat desenvolupant al llarg del temps.

Però totes aquestes dimensions es troben inserides en un bagatge que la maduració personal que pot haver acompanyat el pas del temps permet que s'integrin dins l'horitzó de sentit que s'ha anat creant i experimentant.

Quant a les situacions límit, sempre presents durant l'itinerari vital, són unes grans activadores de la intel·ligència espiritual. És propi de les etapes de maduració personal prèvies a la vellesa esquivar dites situacions, ajornar-les per un altre moment. Les derivades d'aquesta manca d'enfrontament a aquestes situacions impliquen la pèrdua de contacte amb la vida i la incapacitat de donar resposta als problemes existencials que la vida presenta. Precisament el que fa possible la maduració de les persones és la descoberta i la vivència d'aquestes experiències de vulnerabilitat. La maduresa personal «consisteix a ser conscient de la fragilitat pròpia, a tenir la lluïdesa respecte al que un és» (Torralba, 2010: 223). I aquí precisament rau la fortalesa d'aquell que ha desenvolupat adequadament la intel·ligència espiritual pròpia. La persona gran ja ha viscut el temps suficient per haver hagut d'integrar la dada empírica i existencial de la vulnerabilitat. Una de les conseqüències positives d'aquesta integració és la ruptura que suposa en relació amb la consideració i importància de les realitats d'aquest món i de les suposades seguretats de la vida. La relativització d'aquestes seguretats que es donen per suposades trasllada la persona a un nou àmbit de profunditat existencial i fa possible la recerca del sentit de la vida. Aquesta nova dimensió és, precisament, l'espai propi de la intel·ligència espiritual de la persona. Aleshores, la persona amb més edat disposa de l'experiència i dels recursos suficients per fer una lectura de les situacions límit a partir del sentit que viu i experimenta a partir de la realització del seu projecte existencial. És més, la persona gran està en disposició de compartir i ajudar les persones més joves que l'envolten a afrontar la pèrdua de consciència, a la qual ens hem referit anteriorment. Una presa de consciència que, com hem insinuat, és el principi de la maduració personal. En aquest sentit, es pot crear una fusió d'horitzons personals positiva entre els més joves i els més grans de tal manera que l'energia desbordant d'aquells a qui encara els queda molt de recorregut vital s'integri i es fusioni creativament amb la densitat de sentit de què disposen els més vells.

D'altra banda, de les experiències límit, en destaca una per la seva radicalitat existencial i que la persona de més edat experimenta com a propera. Efectivament, la mort es presenta, en un primer moment, com aquella instància que aniquila tota possibilitat de sentit existencial. Una primera lectura de la mort ens presenta el seu caràcter destructiu incompatible en la legítima aspiració a la felicitat que tota persona cerca a través del desplegament del seu projecte existencial. Però ves per on que un dels símptomes de la

persona madura és, precisament, la capacitat que té d'integrar la mort en el seu projecte de vida. La vellesa intel·ligent passa, doncs, per tenir la capacitat d'experimentar que la mort també dóna sentit i valor a cada instant de la vida. L'horitzó de la mort empeny la persona a haver d'elegir de manera intel·ligent els continguts que ens ajuden a construir una vida amb sentit i a elaborar una jerarquia de valors que prioritzi les situacions i els continguts que vertaderament són importants i decisius per al projecte existencial que anem construint dia a dia. Des d'aquest rerefons, l'horitzó de la mort pròpia és una de les ocasions perquè la persona gran pugui actuar exercint la vertadera llibertat constitutiva que dóna contingut al que un vol ser i realitzar. Aquesta accentuació de l'exercici de la llibertat pròpia és l'ocasió per poder desplegar una lectura crítica i distanciada de les situacions personals i col·lectives que necessàriament configuren el nostre entorn vital.

En aquest sentit, dimensions de la intel·ligència espiritual, com ara la saviesa que deriva de l'experiència amorosa i de l'entrega generosa d'un mateix a les coses i a les persones, l'explicitació ètica de la subjectivitat de la persona gran i, per això mateix, amb més experiència, poden ajudar a fer una lectura més distanciada de les coses per tal de destacar-ne les dimensions humanes que s'hi amaguen. La vida construïda de manera intel·ligent gira al voltant del valor i de la dignitat del que en diem humà. Ara bé, la lluita pel desplegament de la dignitat humana no és possible fora del reconeixement de la persona com a centre de la vida on un mateix se sent integrat. La persona gran gaudeix, precisament, de la llibertat i del bagatge humà suficient per ser testimoni explícit d'aquesta actitud.

Una altra dimensió especialment radicada en la persona gran és la memòria viva de què és portadora. La possibilitat de compartir aquesta memòria amb les generacions més joves permet transmetre els valors positius d'una vida realitzada i alertar sobre aquells valors que la dificulten.

Finalment, la vivència del misteri i el sentiment de pertinença a un tot més ampli són dues de les dimensions que més protagonisme adquireixen i ajuden a un envelliment intel·ligent. Saber-se com un petit fragment d'un tot més ampli i que ens desborda i ens commou és una de les experiències que denoten l'assoliment d'un grau més alt d'intel·ligència espiritual. La capacitat de sorpresa davant una nova vida (un nét, per exemple) o enfront de l'enigma de la mort (d'un amic o un familiar), l'astorament que ens transmeten les tristeses i els gojos propis i aliens fa que la sensació de misteri de tot el que ens envolta no desaparegui mai. La realitat que vivim gaudeix d'una profunditat portadora de sentit que ens reclama com a part seva. Des d'aquesta perspectiva, la persona humana, sabent-se mortal, anhela i es percep a si mateixa com una realitat oberta a la immortalitat. La persona gran és, sens dubte, plenament conscient del seu caràcter moral, però el jo que ha esdevingut a través del desplegament de la seva intel·ligència espiritual té pretensions d'immortalitat. Aquí rau el nucli d'aquest misteri que ens envolta i que, com a éssers intel·ligents, ens obre les portes per tal de viure una vida realitzada i plena de sentit.

Referències bibliogràfiques

Andreu, J. (2006). Vers una comprensió de la persona oberta a la transcendència i a l'experiència del fonament. *Revista Comunicació*, 115-116

Andreu, J. (2015). El cercle de la saviesa: Ramon Llull i la mística sapiencial. *Revista Catalana de Teologia*, 40/2.

Torralba, F. (2010). *Inteligència espiritual*. Plataforma Editorial. Barcelona: Plataforma Editorial.

Autor

FRANCESC JOAN ANDREU ALCINA

Palma (1967). Diplomant en Ciències Empresarials per la UIB. Llicenciat en Filosofia i Lletres (especialitzat en Filosofia) per la UIB. Llicenciat en Teologia (especialitzat en Teologia Sistemàtica) per la Facultat de Teologia de Catalunya. Doctor en Filosofia per la UIB. Doctor en Teologia per la Facultat de Teologia de Catalunya.

És professor al Centre d'Estudis Teològics de Mallorca (CETEM) i a l'Institut Superior de Ciències Religioses de Mallorca (ISUCIR) i imparteix les assignatures d'Antropologia Filosòfica, Història de la Filosofia i Misteri de Déu, entre d'altres.

Ha publicat diversos llibres, com ara *Voluntat de fonamentalitat i experiència de Déu. Zubiri i el problema de Déu* (Barcelona, 2007); *Ramon Llull y el pensamiento transcendental como vía de acceso a la trascendencia* (Barcelona, 2012), i *Ramon Llull, intérpret de Déu* (en premsa).

Entre els diversos articles científics i de divulgació que ha publicat destaquen «El pulchrum com a moment transcendental de la realitat: breus reflexions sobre el fenomen estètic des de la metafísica de X. Zubiri» (*Revista Taula*, núm. 38); «Vers la recerca del sentit de l'existència i de la finalitat de l'Univers: Unamuno i la fam d'immortalitat d'un home de carn i ossos» (*Revista Comunicació*, núm. 119-121); «Creació i experiència de Déu: Francesc d'Assís, integrador d'una nova ecologia» (*Revista Comunicació*, núm. 125-126); «Diàleg interreligiós i obertura de l'home vers Déu» (*Publicacions del CETEM*, núm. 46); «El cercle de la saviesa: Ramon Llull i la mística sapiencial» (*Revista Catalana de Catalunya*, núm. 40/2), i «Contemplació, conversió, llenguatge i missió: Quatre claus per a comprendre la vida i el pensament de Ramon Llull» (*Revista Comunicació*, núm. 132).

Com a soci fundador de l'Associació Filosòfica de les Illes Balears (AFIB), ha participat en la coorganització de diverses activitats culturals com ara: Jornadas de Filosofia sobre F. Nietzsche (setembre de 1994); Jornadas de Filosofia sobre L. Wittgenstein (setembre de 1997); Jornadas de Filosofia sobre «la crisis de la razón» (setembre de 2000); Congreso sobre Arte y Filosofía (setembre de 2003) i XLIII Congreso de Filósofos Jóvenes: «Filosofía y Tecnología/s» (abril de 2006).